

יסודות מועד קטן

שיעור שני

גדר איסור מלאכה בחול המועד

מקורות

- א. גמ' ב: "תנן משקין... שרו רבנן"; רש"י שם, ד"ה וכל
- ב. משנה ו: "תוס' הרא"ש ב. ד"ה ובלבד
- ג. משנה יח: "תוס' שם, ד"ה ואלו; ריטב"א שם, ד"ה ואגרות; שבולי הלקט סי' רכה; [ביאור הלכה סי' תקמה סעי' ה ד"ה ואפלו]
- ד. תוס' יב: ד"ה מכניס; יט. ד"ה וטווה
- ה. הגהות מיימוניות הל' יו"ט פ"ח אות ט; סמ"ק מצוה קצה "פסק הרב... חרישה בלבד"; הגהות רבנו פרץ, שם
- ו. פסקי חולו של מועד לרמב"ן "..."טורח גדול"
- ז. יראים סי' שד "וגזרו חכמים..."; שו"ת רדב"ז ח"ב סי' תשכז

תוס' הרא"ש ב. ד"ה ובלבד

ובלבד שלא ישקה את השדה כולה. פרש"י דבבית הבעל איירי, ואפי' הכי מושכין את המים מאילן לאילן אף על גב דהוי הרויחא, דהא ליכא טירחא מידי, ולא מסתבר לפלוגי בהרויחא להתר טורח מועט, דכולה סוגיא מוכחא דבבית הבעל לא שרו מידי, ונראה כפירוש הראב"ד דהנך אילנות בית השלחין אינון כדאמרינן דנקרא בית השלחין דכתיב שלחין פרדס רמונים, ודרך לזרוע בין האילנות ותחתיהן, ומחמת שהורגלו להשקות הזרעים תמיד גם האילנות למדו להיות עייפים ואי לא משקי להו פסדי, ומיירי דהשתא אין זרעים בין האילנות וקאמר ר' אליעזר בן יעקב דמושכין את המים מאילן לאילן משום דאיכא פסידא אי לא משקה להו, אבל לא שישקה את השדה כולה אף על גב דבהשקאה זו איכא הרויחא לאילנות.

ריטב"א יח: ד"ה ואגרות

ואגרות של רשות. פרש"י ז"ל כתבים ששולחין לבית המלך או שנוטלין משם ודבר האבד הוא, ובירושלמי פירשו של שאילת שלום, ויש תמהין מה צורך יש בזה, ויש לומר כגון שהוא לצורך עניני יום טוב, אי נמי מפני שמחת הרגל שלא היא בדאגה ויש בהן צורך לשולח או למי שנשתלחו לו וכן התירו הגאונים ז"ל והרמב"ן ז"ל וקצת רבני בעלי התוספות ויש שפירשו אגרות שנותן הנשיא או ריש גלותא רשות לדון כדי שאם טעה לא ישלם כדאיתא בפ"ק דסנהדרין, והוא דבר האבד, וזה ודאי מענין משנתינו.

שבולי הלקט סי' רכה

אלו כותבין במועד קדושי נשים וגיטין ושוכרין דייתקי מתנה ופרוזבולין איגרות שום איגרות מזון שטרי חליצה ומיאונים שטרי בירורין וגזירות בית דין ואיגרות של רשות יש מפרשים איגרות של רשות זו שאלת שלום דכין

דאינו כותב צרכיו כלל אלא שאילת שלום גרידא ליכא טירחא בהך כתיבה ולא דמיא למלאכה כלל הלכך מותר דלא הוי אלא כמטייל בעלמא. וכך מפורש בירושלמי וכך כתב רבינו חננאל ורבינו יצחק פאסי ז"ל אך מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל מי שהיה במקום שאין שיירות יוצאת אלא ב' פעמים בשנה ומבקש לכתוב איגרות בחולו של מועד מותר לו לכתוב מאי טעמא כיון שמבקש לשגר להן או לצוותן על מלאכתו שיש בו ריוח והפסד או לעשות תקנה לפרנסת ביתו ואין השיירות יוצאות עד ששה חדשים אחרים אין לך הפסד גדול מזה ולפיכך מותר אבל ודאי אם אין לו צורך כלום ושלום בעולם אל יכתוב.

סמ"ק מצוה קצה

פסק הרב רבי יוסף, דמותר להסיר גבשושית שבביתו בחול המועד, דאין אסור אלא חרישה בלבד.

הגהות רבנו פרץ על הסמ"ק, שם

דאף על גב דאמרינן בפ' כלל גדול היתה גבשושי' ונטלה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש אלמא מלאכה גמורה היא וגם אינו דבר האבד אפילו הכי שריא בחש"מ כדפירש ריב"א גבי ההיא דחגיגה דקאמר גבי חש"מ לא מסרה הכתוב אלא לחכמים איזה יום אסור ואיזה יום מותר איזה מלאכה אסורה איזה מלאכה מותרת ופירש ריב"א דמלאכה מותרת היינו מלאכה שאינו של טורח אפילו אינה דבר האבד דליכא לפרש מלאכה מותרת דהיינו דבר האבד כדפ"ה דהא בדבר האבד מאיזה יום מותר שמעינן ליה כדפירש הקונט' עצמו וכן מסקינן בפסחים כדפרי' עכ"ל.

פסקי חולו של מועד לרמב"ן

הלכות מועד אף על פי שהן עקרות ואין למדות זו מזו (י"ב א'), נ"ל שהלכו בהן על דרך יום טוב עצמו שהתירה בו תורה אוכל נפש ואסרה שאר דברים, ומכשירים נמי התירה בשאי אפשר להן לעשותו מעי"ט יותר משאר מלאכות. וזה הכלל שבמועד, כל שהוא טורח באוכל נפש עצמו מותר כדרכו ואף על פי שהוא טורח גדול.

יראים סי' שד

וגזרו חכמים על חולו של מועד ואסרו בו מלאכה שיש בו טורח ואין דבר האבד ואסמכוה אקרא... כל אלה המקראות אסמכתא שכל איסור חוש"מ מדרבנן כדאמרינן בתחלת מוע"ק ובסוף פרק מי שהפך מועד משום טרחא ולא טרחא הוא פי' כשטורח נראה מבזה המועדות והא דאמרינן בתחלת מי שהפך אבל איסור מדרבנן חולו של מועד איסור מלאכה מדאורייתא נראה לי דהכי פירושו אבל לית ליה עיקר דאורייתא אף על גב דסמכינן ליה אקרא והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור אף אבל אסור דברי נביאים הם אבל איסור מלאכה חוש"מ מסמכינן ליה אקרא דאורייתא הלכך קרי ליה דאורייתא. אעפ"כ ספק בידי אי דאורייתא אי דרבנן כי יש לי כמה ראיות שהבאתי לצד אחר מכל מקום הטיית לבבי וסברתי נראה לי כאשר כתבתי ובפירושי רבותי במוע"ק מצאתי דאיסור מלאכה חולו של מועד דאורייתא מכ"מ למדנו מדתלי תלמודא איסור מלאכה חולו של מועד בטרחא למדנו דלא מיתסרא אלא מלאכת טורח הלכך הלואות ומלאכה מועטה בביתו מותרת והא דאמר רבא במוע"ק שלהי פ"א פרגמטיא כל שהיא אסורא היינו להוליך בשוק דאיכא טרחא אבל בביתו דליכא טרחא נראה שמותר וראיתי בני אדם שפורשים מלהלוות ואני פרשתי כמה שנים ואעפ"כ נראה לי מותר ועל הפורש ועל המלוה קורא אני עליהם ועמך כולם צדיקים.

שו"ת רדב"ז ח"ב סי' תשכז

שאלת ממני: אודיעך דעתי בקצת מלאכות שאין בהם צורך למועד ולא צורך האדם כגון הריגת זכובים ויתושים וכיוצא במלאכות אלו בחול המועד אם הם מותרים או אסורים.

תשובה: מלאכות אלו ששאלת עליהם לא ימלטו מאחד מארבעה דרכים או שעושה אותן כמתעסק בעלמא או שאינו מתכוין לאותה מלאכה או שמתכוין אבל אינו צריך לאותה מלאכה או שמתכוין למלאכה וצריך לה. ואם הוא מתעסק בעלמא אין כאן איסור ואפי' בשבת ואם אינו מתכוין ק"ל כר' שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר ואפי' בשבת ואם היא מלאכה שאינה צריכה לגופה דפסקו כר' יהודה דחייב עליה בשבת א"נ דצריך לגופה של מלאכה ומתכוין לה דחייב לכ"ע באלו שני מיני מלאכות יש מקום שאלה אם דינם בחול המועד כשבת או לא ותרוייהו הם צורך האדם דאע"ג דאינו צריך לגופה של מלאכה מ"מ צריך הוא לאותו מעשה שהוא עושה ומתכוין לו שאם לא הרי הוא מתעסק בעלמא. כבר ידעת דאיכא פלוגתא דרבוותא אם אסור מלאכה בחולו של מועד אי הוי מדאורייתא או מדרבנן ולדעת האומרים שאין מלאכה בחול המועד מן התורה והוא דעת הרב ז"ל אם המלאכות האלו עושה אותם תדיר ואינם לצורך המועד ולא לצורך האדם ולא דבר האבד ודאי אסורים שיעקר המלאכות שנאסרו הוא כדי שלא יהא כיום חול לכל דבר לפיכך אם חסר אחד מאלה יש להתיר וכ"ש במלאכה שאינה צריכה לגופה כיון דתליא בפלוגתא לענין שבת ולדעת האומר שהמלאכות בחול המועד אסורות מן התורה יש להחמיר אף על פי שאינו עושה אותה תדיר ואין להתיר אלא א"כ היא לצורך המועד ע"י שינוי ומלאכת הדיוט ואם הוא דבר האבד ובלבד שלא יהיה שם טרחא יתירה. כללא דמילתא אלו המלאכות אם עושה אותם כמתעסק או בלא כוונה מותר לכ"ע ואם היא מלאכה שאינה צריכה לגופה ואינו טורח בה שאינה תדירה מסתברא להתיר לדעת הרב. אבל אם היא מלאכה שמתכוין לה וצריכה לגופה מסתברא להחמיר בה אם אינה לצורך המועד או דבר האבד והריגת זבובים ויתושים אם הם מצערים את האדם פשיטא דמותר להרגן דאין לך צורך האדם גדול מזה ואף על גב דמצי להבריחם מיד יחזרו עליו ולפיכך מותר להרגן דאית בה תרתי לטיבותא שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ויש בה צורך האדם.

בשיעור הקודם ראינו את מחלוקת הראשונים בתוקף איסור מלאכה בחול המועד: לשיטת רש"י [מ"ק יא: ד"ה אלא] והרמב"ן [פסקי חולו של מועד], האיסור הוא מן התורה. לעומת זאת, לשיטת רבנו תם [בתוס' חגיגה יח. ד"ה חולו], האיסור הוא מדרבנן. בשיעור זה נעסוק בגדר איסור המלאכה ונבחן את היחס בין איסור מלאכה בשבת ויום טוב לאיסור מלאכה בחול המועד.

הרדב"ז נשאל האם מותרת בחול המועד עשיית מלאכה שאין בה צורך:

שאלת ממני, אודיעך דעתי בקצת מלאכות שאין בהם צורך למועד ולא צורך האדם, כגון הריגת זבובים ויתושים וכיוצא במלאכות אלו בחול המועד, אם מותרים או אסורים.

[שו"ת רדב"ז ח"ב סי' תשכז]

הרדב"ז משיב:

כבר ידעת דאיכא פלוגתא דרבוותא אם אסור מלאכה בחולו של מועד אי הוי מדאורייתא או מדרבנן. ולדעת האומרים שאין מלאכה בחול המועד מן התורה... אם המלאכות האלו עושה אותם תדיר ואינם לצורך המועד ולא לצורך האדם ולא דבר האבד ודאי אסורים, שיעקר המלאכות שנאסרו הוא כדי שלא יהא כיום חול לכל דבר... ולדעת האומר שהמלאכות בחול המועד אסורות מן התורה, יש להחמיר אף על פי שאינו עושה אותה תדיר. [שם]

לדברי הרדב"ז, לשיטה שאיסור המלאכה בחול המועד הוא מדרבנן, האיסור קיים רק במלאכות ש"עושה אותם תדיר", כלומר כאשר יש בכך טרחא. לעומת זאת, לשיטה שאיסור המלאכה הוא מדאורייתא, האיסור קיים "אף על פי שאינו עושה אותה תדיר".

לפי דבריו, גדר איסור המלאכה בחול המועד תלוי בתוקף האיסור: לפי רש"י והרמב"ן, שהאיסור הוא מדאורייתא, כעיקרון בחול המועד אסורות כל ל"ט המלאכות, כשבת וכיום טוב¹, אלא שנאמרו בו היתרים מסוימים. לעומת זאת, לפי רבנו תם, שהאיסור הוא מדרבנן, איסור מלאכה בחול המועד שונה במהותו מאיסור מלאכה בשבת – אין איסור בעשיית ל"ט המלאכות אלא בטרחה. בשל כך, אין כל איסור בעשיית מלאכה באופן חד פעמי, הואיל ואין בכך טרחה.

המנחת חינוך מקצין עמדה זו. לטענתו, לשיטה שאיסור מלאכה בחול המועד הוא מדאורייתא, מלבד ההיתרים הקיימים בחול המועד, אין כל חילוק בין יום טוב לחול המועד:

ונראה לפי שיטת הרמב"ן שהבאתי דחול המועד שווה ליום טוב אם אינה לצורך המועד ואינה דבר האבד... רק בצורך המועד או בדבר האבד מסרו הכתוב לחכמים, נראה לומר דשווה ליום טוב בכל דינו, כגון תחומין... או שביתת בהמתו אם נוהג ביום טוב, או מחמר... דחול המועד שווה לכל דיניו ליום טוב, ועל מה שחייב ביום טוב חייב נמי בחול המועד.

[מנחת חינוך מצוה שכג]

לדבריו, לשיטה זו, אם דיני שביתת בהמתו ומחמר נוהגים ביום טוב, הם נוהגים גם בחול המועד – "דחול המועד שווה ליום טוב אם אינה לצורך המועד ואינה דבר האבד".

הדברים דלעיל בשיטת הרמב"ן, כי מלבד ההיתרים הקיימים בחול המועד הוא אסור במלאכה כיום טוב, אכן משתמע מדבריו ב'פסקי חולו של מועד':

הלכות מועד אף על פי שהן עקרות ואין למדות זו מזו, נראה לי שהלכו בהן על דרך יום טוב עצמו שהתירה בו תורה אוכל נפש ואסרה שאר דברים, ומכשירים נמי התירה בשאי אפשר להן לעשותו מערב יום טוב יותר משאר מלאכות. [פסקי חולו של מועד לרמב"ן]

הרמב"ן כותב כי היתרי המלאכה הקיימים בחול המועד בנויים על הדגם של היתר אוכל נפש ביום טוב. מבואר מכך כי לשיטתו כעיקרון דין חול המועד כדין יום טוב, אלא שהיתרי המלאכה נרחבים יותר: ביום טוב הותרו רק מלאכות אוכל נפש ומכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותם מבעוד יום, ואילו בחול המועד הותרו גם מכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותם מבעוד יום, וכן הותרו גם מלאכות שאינם מכשירי אוכל נפש אך הן נעשות לצורך המועד, ובנוסף לכך הותרה גם מלאכת דבר האבד².

עם זאת, מדברי היראים עולה כי גם אם איסור המלאכה בחול המועד הוא מדאורייתא, האיסור הוא רק במלאכות שיש בהן טרחה:

ובפירושי רבותי במועד קטן מצאתי דאיסור מלאכה חולו של מועד דאורייתא, מכל מקום למדנו מדתלי תלמודא איסור מלאכה חולו של מועד בטרחה, למדנו דלא מיתסרא אלא מלאכת טורח. הלכך הלואות ומלאכה מועטה בביתו מותרת. [יראים סי' שד]

שיטה זו עולה גם מדברי רש"י:

בשלמא מועד – משום הכי שרי, דלא אסיר בשום מלאכה אלא משום טירחא.

¹ הדברים מבוססים על הנחה שכעיקרון יום טוב אסור במלאכה כשבת אלא שהותרה בו מלאכת אוכל נפש, אמנם הדברים אינם מוסכמים; עי' 'יסודות ביצה' [שיעור ראשון – 'יסוד היתר מלאכת אוכל נפש'] לדיון נרחב בכך.

² וכן נראה מדברי הרמב"ן בתורת האדם [ענין האבלות]: "אין במעוד חילוק בין מלאכה שחייבין עליה בשבת למלאכת פטוור, שעשאוהו כחול להתיר בו מלאכה גמורה בדבר האבד, ועשאוהו כיום טוב בשאינו אבד לאסור אפילו שבות". [וכעין זה כותב הרמב"ן בחידושי לבבא מציעא [צ. ד"ה והא דאמר], כי איסורי שבות נוהגים גם בחול המועד: "ואפילו בחול המועד נמי גזרו דיום טוב הוא".]

[רש"י ב: ד"ה בשלמא]³

מפורש בדבריו כי האיסור הוא רק בדברים שיש בהם טרחה, וזאת על אף שלשיטתו איסור המלאכה הוא מדאורייתא⁴.

ייתכן ומחלוקת זו, האם השיטה האוסרת מלאכה מדאורייתא אוסרת כל מלאכה או רק דברים שיש בהם טרחה, תלויה בהבנת יסוד איסור מלאכה בחול המועד⁵. אם האיסור הוא מחמת קדושת היום⁶, מסתבר כי כעיקרון חול המועד אסור בכל מלאכה (בדומה ליום טוב). לעומת זאת, אם האיסור נועד לשם שמחת המועד וייחודו לעיסוק בתורה⁷, מסתבר כי חול המועד אינו אסור במלאכה אלא בטרחה הפוגעת בשמחת המועד והעיסוק בתורה בו.

מחלוקת עקרונית זו בגדר איסור מלאכה בחול המועד, האם האיסור הוא בעשיית ל"ט המלאכות (כשבת ויום טוב) או בטרחה, עולה מביאוריהם השונים של הראשונים לשתי סוגיות: לדין השקיה במועד ולדין כתיבה במועד.

המשנה מביאה את דברי רבי אליעזר בן יעקב בעניין השקיה במועד:

רבי אליעזר בן יעקב אומר: מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה.

[משנה ו:]

תוספות הרא"ש מביא את פירושו של רש"י לדברי רבי אליעזר בן יעקב⁸:

פירש רש"י דבבית הבעל איירי, ואפילו הכי מושכין את המים מאילן לאילן אף על גב דהוי הרויחא, דהא ליכא טירחא מידי.

[תוס' הרא"ש ב. ד"ה ובלבד]

לשיטת רש"י, רבי אליעזר בו יעקב מתיר השקיה שאין בה טורח גם שלא במקום הפסד.

תוספות הרא"ש חולק על פירושו ומבאר את שיטת רבי אליעזר בן יעקב באופן שונה:

ולא מסתבר לפלוגי בהרויחא להתר טורח מועט, דכולה סוגיא מוכחא דבבית הבעל לא שרו מידי. ונראה כפירוש הראב"ד, דהנך אילנות בית השלחין אינון... וקאמר רבי אליעזר בן יעקב דמושכין את המים מאילן לאילן משום דאיכא פסידא אי לא משקה להו, אבל לא שישקה את השדה כולה אף על גב דבהשקאה זו איכא הרוחה לאילנות. [שם]

לשיטת תוספות הרא"ש, השקיה שלא במקום הפסד אסורה לכולי עלמא, גם כאשר אין בה טורח. בשל כך הוא מעמיד את דברי רבי אליעזר בן יעקב בבית השלחין, שם ההשקיה מונעת מהפסד.

מחלוקת זו נעוצה בשתי התפיסות העקרוניות ביסוד איסור מלאכה בחול המועד: האם כעיקרון אסורה כל מלאכה מל"ט המלאכות, או שהאיסור הוא רק בדברים שיש בהם טורח⁹.

כעין זה נחלקו הראשונים גם בדין כתיבה בחול המועד. יסוד הדברים במשנה:

³ דבריו מבוססים על הנאמר בגמרא [ב:]: "בשלמא מועד משום טירחא הוא", אך עי' חוט שני [חול המועד עמ' קעד-קעה] הטוען כי דברי הגמרא אינם מכריחים שהאיסור אמור דווקא לגבי מלאכות שיש בהן טרחה.

⁴ כמבואר בדבריו [יא: ד"ה אלא אפילו]: "חולו של מועד דאסירא ביה מלאכה מדאורייתא".

⁵ הבנות אלו נידונו בשיעור הקודם.

⁶ כפי שהובא בשיעור הקודם מתשובת הרשב"א [ח"ה סי' רטו].

⁷ כפי שהובא בשיעור הקודם בשם הקרן אורה [מר"ק ב. ד"ה הנה באיסור; יט. ד"ה ת"ר כותב].

⁸ הדברים אינם מופיעים ברש"י שלפנינו, המיוחס לרש"י בטעות.

⁹ להרחבה בעניין זה, עי' בספר 'תורת החיים - חול המועד' [סי' ה אות א].

ואלו כותבין במועד: קדושי נשים וגיטין ושוברין, דייתיקי, מתנה ופרוזבולין, איגרות שום ואיגרות מזון, שטרי חליצה ומיאונים ושטרי בירורין, גזרות בית דין ואיגרות של רשות.

[משנה יח:]

מדברי המשנה עולה כי כעיקרון כתיבה אסורה במועד, מלבד הדברים המנויים במשנה. בטעם היתרים אלו נחלקו הראשונים.

תוספות כותבים כי ההיתר הוא משום 'דבר האבד':

ואלו כותבין במועד – נראה דכל הני הוו דבר האבד, פן ימות הנותן או העדים או בית דין או ילכו למדינת הים. [תוס' שם, ד"ה ואלו]

וכן כותב תוספות הרא"ש:

ואגרות של רשות – מפרש בירושלמי, שאלת שלום, וקרין רשות כלומר אין בהם צורך כל כך. וכל הנך דמתניתין משום דבר האבד התיירו, שמא לא יזדמן לו סופר או בית דין לאחר המועד, וכן שאלת שלום אדם חפץ לידע בשלום אוהביו קרוביו וריעיו ושמא לא יזדמן לו שליח לאחר המועד, ולא בעיא שינוי כיון דדבר האבד הוא. [תוס' הרא"ש שם, ד"ה ואגרות]

הריטב"א מבאר את טעם היתר כתיבת 'אגרות של רשות' באופן שונה:

ואגרות של רשות – פרש"י ז"ל כתבים ששולחין לבית המלך או שנוטלין משם ודבר האבד הוא, ובירושלמי פירשו של שאלת שלום. ויש תמהין, מה צורך יש בזה. ויש לומר, כגון שהוא לצורך עניני יום טוב. אי נמי, מפני שמחת הרגל שלא יהא בדאגה ויש בהן צורך לשולח או למי שנשתלחו לו. וכן התיירו הגאונים ז"ל והרמב"ן ז"ל וקצת רבני בעלי התוספות. [ריטב"א שם, ד"ה ואגרות]

לדבריו, ההיתר הוא מחמת צורך המועד.

לעומת שיטות אלו, שבולי הלקט כותב:

יש מפרשים איגרות של רשות זו שאלת שלום, דכיון דאינו כותב צרכיו כלל אלא שאלת שלום גרידא ליכא טירחא בהך כתיבה ולא דמיא למלאכה כלל, הלכך מותר דלא הוי אלא כמטייל בעלמא. [שבולי הלקט סי' רכה]

לדבריו, כתיבת 'אגרות של רשות' אינה לא צורך המועד ולא דבר האבד, ואף על פי כן היא מותרת – הואיל ואין בכך טרחה.

מדברי שבולי הלקט עולה, כי בחול המועד נאסרו רק מעשים שיש בהם טרחה. לעומת זאת, מהראשונים האחרים שנזקקו לבאר את היתר 'אגרות של רשות' בדרכים אחרות, נראה שכל מלאכה מל"ט המלאכות שאינה כלולה בהיתרים השונים אסורה, גם אם אין בה טרחה¹⁰.

מחלוקת הראשונים בעניין זה עולה מדבריהם בהקשרים נוספים.

ההגות מיימוניות כותב:

פסק הר"ר מאיר, דאין לתלוש עשבים ועפר בבית הקברות במועד כאשר נוהגים לעשות בחול. [הגהות מיימוניות הל' שבייתת יום טוב פ"ח אות ט]

¹⁰ עיי' ביאור הלכה [תקמה, ה"ה ואפלו] הדין בד"ה כתיבה במועד על פי תפיסות אלו.

לדבריו, על אף הנהוג לתלוש עשבים ביציאה מבית הקברות¹¹, אסור לעשות זאת במועד. במעשה זה אין טרחה, ואף על פי כן לדעת המהר"ם הוא אסור. עולה מכך כי המהר"ם אוסר כל מלאכה, גם כאשר אין בה טרחה¹².

לעומת זאת, הסמ"ק כותב:

פסק הרב רבי יוסף דמותר להסיר גבשושית שבביתו בחול המועד, דאין אסור אלא חרישה בלבד.
[סמ"ק מצוה קצה]

ורבנו פרץ מבאר את טעם ההיתר:

דאף על גב דאמרין בפרק כלל גדול היתה גבשושית ונטלה, בבית חייב משום בונה, בשדה חייב משום חורש, אלמא מלאכה גמורה היא וגם אינו דבר האבד, אפילו הכי שריא בחולו של מועד, כדפירש ריב"א גבי ההיא דחגיגה דקאמר גבי חולו של מועד 'לא מסרה הכתוב אלא לחכמים איזה יום אסור ואיזה יום מותר', ופירש ריב"א דמלאכה מותרת היינו מלאכה שאינו של טורח אפילו אינה דבר האבד.
[הגהות רבנו פרץ לסמ"ק, שם]

לדבריו, בחול המועד אסורה רק מלאכה שיש בה טורח¹³, ולכן מותר להסיר גבשושית בחול המועד על אף שזו תולדת זורע¹⁴.

בשולי הדברים נעיר, כי לכאורה מחלוקת עקרונית זו בגדר איסור חול המועד – האם האיסור הוא בעשיית ל"ט המלאכות או בטרחה, משליכה גם על דין טרחה בדבר שאינו מלאכה. לפי השיטה שחול המועד אסור בטרחה, מסתבר שהאיסור קיים גם בטרחה שאינה מלאכה. לעומת זאת, לפי השיטה שחול המועד אסור במלאכה, ניתן להבין שאין איסור בטרחה שאינה מלאכה.

תוספות מסתפקים בעניין זה:

וצריך עיון אי טרח בלא מלאכה אסיר, כי היכי דאסירי בפרקמטיא. ולקמן בשמעתין אמר: 'מועד משום טירחא ולא טירחא הוא'. ושמא היינו דוקא בדבר שהוא מלאכה.

[תוס' מ"ק יב: ד"ה מכניס]

אמנם, במקום אחר תוספות נוקטים כדבר פשוט שיש איסור גם בטרחה שאינה מלאכה:

וגם אי לא אסור משום מלאכה, הא אסרינן אפילו טירחא דלאו מלאכה בפרק קמא.

[תוס' מ"ק יט. ד"ה וטוה]

הפרי מגדים [משבצות זהב תקלז, ג] נוקט כי גם אם איסור מלאכה בחול המועד הוא מדאורייתא, איסור טרחה הוא מדרבנן בלבד. לכאורה, יש בכך הכרח: הואיל וטרחה בשבת וביום טוב אסורה מדרבנן בלבד, לא ייתכן שבחול המועד היא תהיה אסורה מדאורייתא¹⁵. אמנם, על פי האמור, הדברים עולים יפה רק לפי ההבנה שמן התורה חול המועד אסור בל"ט מלאכות (כשבת וכיום טוב).

¹¹ מנהג זה מובא על ידי הרמב"ן [תורת האדם, שער האבל ענין ההתחלה] כרמז לתחיית המתים.

¹² עי' שו"ת המב"ט [ח"א סי' רג] המתיר זאת במועד, אך בשו"ת בצל החכמה [ח"ה סי' צה] מדייק מדבריו כי גם לשיטתו כעיקרון יש לאסור מלאכה שאין בה טרחה (ותלישת עשבים מותרת משום שהיא נחשבת לצורך מצוה). [וע"ע עמק ברכה [חול המועד אות א] הדוחה את הראיה מדברי ההגהות מיימוניות].

¹³ וכן מפורש בתוספות רבנו פרץ [פסחים ה. ד"ה למעוטי].

¹⁴ דין זה הובא בשולחן ערוך [תקמ, ב], אמנם הפרי מגדים [אשל אברהם שם, ה] והמשנה ברורה [שם, ס"ק ז] כותבים שההיתר הוא משום שזה צורך המועד. [להלכה, נחלקו הפוסקים בעניין זה, האם מותרת מלאכה שאינה לצורך המועד אך אין בה טרחה. מדברי המשנה ברורה [תקלג, כ; תקלו, ד; תקמ, ז; תקמז, כה; שער הציון תקלא, טו; ועי' ביאור הלכה תקמה, ה ד"ה ואפלו] עולה כי גם מלאכה שאין בה טרחה אסורה. אולם, בספר 'חול המועד כהלכתו' [פ"ב הערה כה] מובא בשם הגרש"ז אורבך "שאין שום סברא לאסור הדלקת גפרור בעלמא". וע"ע 'פסקי תשובות' [ח"ו, סי' תקל אות א, עמ' א-ב] המביא את דעות הפוסקים בעניין].

¹⁵ כן כותב השמירת שבת כהלכתה [פרק סו הערה טז], התמה על המשנה ברורה [תקלו, י] שמדבריו משתמע לא כך.

לעומת זאת, לפי ההבנה שמן התורה חול המועד אסור בטרחה, נראה שאין לחלק בין טרחה שיש בה מלאכה לטרחה שאין בה מלאכה, ובכל טרחה יש איסור תורה. לפי זה נראה כי בהכרח גם שבת אסורה מן התורה בטרחה, גם כאשר אין עמה מלאכה; עצם הטרחה בשבת פוגע בקדושת השבת ובמצות השביתה האמורה בה¹⁶.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל
ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל

¹⁶ יסוד זה מבואר בדברי הרמב"ן [ויקרא כג, כד] בגדר מצות "שבתון" – "שנצטווינו מן התורה להיות לנו מנוחה ביום טוב אפילו מדברים שאינן מלאכה"; ועי' צפנת פענח [הל' שבת פ"א ה"א] הקושר גדר זה לאיסור מלאכה בחול המועד. [ועי' בית אלוהים] [שער היסודות פרק כז], כי ישראל במצרים נזהרו בשבת רק "מן המלאכות הכבדות". ולפי האמור, עד הצייוי על השבת, גדר השבת היה כחול המועד, ואכמ"ל].